

Retoričko-kritička analiza Poslanice Galaćanima (II)

IVICA ČATIĆ* – MARKO RAJIĆ**

UDK: 27-248.48:808 • Izvorni znanstveni rad
Priljeno: 12. lipnja 2017. • Prihvaćeno: 26. siječnja 2018.

Sažetak: Ovaj članak nastavak je ranije započete retoričko-kritičke analize Poslanice Galaćanima. U prvom članku bilo je riječi o retoričko-kritičkoj metodi, njezinom odnosu sa epistolografijom i pitanju raspodjele retoričkog čina. Zatim je započeta analiza same Poslanice koju, zbog ograničenosti prostora, nastavljamo u ovom članku s demonstrativnom sekcijom (Gal 2, 15 – 4, 31). U njoj se Pavao zauzima za ispravno shvaćanje povijesti spasenja, odnosa između Zakona i vjere te istinskog identiteta vjernika. Zatim u parenetskoj sekciji (Gal 5, 1 – 6, 10) donosi standard po kojemu se vjernici moraju ravnati u svojoj novostečenoj slobodi u Kristu. Poslanica završava vlastoručnim zaključkom u kojem Pavao sažima njezine ključne teološke teme i kontroverze.

Ključne riječi: Poslanica Galaćanima, retorika, retorički kriticizam, demonstrativna sekcija, parenetska sekcija.

1. Demonstrativna sekcija poslanice (Gal 2, 15 – 4, 31)

1.1. PROPOSITIO (GAL 2, 15-21)

Betz tvrdi kako Gal 2, 15-21 odgovara formi, svrsi i kriterijima *propositia*. Smješten poslije zadnje epizode *narratia* (2, 11-14), sumira njegov sadržaj. Nije njegov dio nego, postavljen da se čini kao logičan zaključak *narratia* kao cjeline, najavljuje argumente o kojima će se raspravljati kasnije (poglavlja 3 i 4). Prvo se iznose točke oko kojih potencijalno postoji konsenzus, što Pavao čini u 15. retku. Slaže se kako postoji etnička razlika između Židova i pogana, ali tvrdi kako je vjera u Krista, a ne djela Zakona, njihov zajednički temelj opravdanja (usp. 2, 15-16).¹

¹ Usp. H. D. BETZ, The literary composition and function of Paul's letter to the Galatians, u: *New Testament Studies* 21(1975.)3, 353.-379., ovdje 370.

* Izv. prof. dr. sc.
Ivica Čatić, Katolički
bogoslavni fakultet u
Đakovu Sveučilišta J. J.
Strossmayera u Osijeku,
P. Preradovića 17,
31400 Đakovo, Hrvatska,
ivicat6@gmail.com

** Marko Rajić, mag.
theol., S. Radića 153,
Gašinci, 31421 Satnica
Đakovačka, Hrvatska,
marko-rajić@live.com

Retoričko pitanje iz retka 17 pretpostavlja kako, prema nekima, promjena identiteta u Kristu dovodi do kršenja Zakona. Argumentacija iza ove pretpostavke nije izrečena, ali je ilustrirana događajima u Antiohiji. Pavao je predstavio Kefu kao onoga koji je u Antiohiji, kršeći Zakon, blagovao s poganima. Vjernici iz obrezanja zaista su Kefu prozvali grešnikom. Njegov odgovor na to bilo je ponovno podizanje ograda koje Zakon propisuje prema poganima. Tako je Kefino traganje za pravednošću po vjeri od njega učinilo prekršitelja Zakona. Ako se Pavao i Kefa slažu kako zbog svog podrijetla nisu grešnici po naravi te ih njihova potraga za pravednošću po vjeri u Krista čini grešnicima po Zakonu, postavlja se pitanje nije li i Krist u službi grijeha, kao onaj koji izaziva grijeh? Pavao odgovara na ovu dilemu, tvrdeći kako je cijeli sistem na kojem počiva starozavjetna pravednost poništen u Kristu. Kao Židovi po naravi, prihvaćajući Krista, Pavao i Kefa umrli su Zakonu (usp. 2, 19). Zbog toga za njih legalistička kategorija grijeha kao prekršaja Zakona gubi relevantnost. Izricati i podvrgavati se osudama Zakona značilo bi ponovno uspostaviti njegovu mjerodavnost, a Kefa je blagujući s poganima već pokazao kako se njegove granice trebaju srušiti da bi se živjelo za Boga. Zakon više nije ono što definira vjernike iz židovstva, to je mjesto zauzeo raspeti Krist. Pavao zaključuje kako je Kristova smrt u njima morala izazvati tu promjenu, inače je Krist uzalud umro (usp. 2, 21). U iduća dva poglavlja Galaćanima će pokazati razloge promjene te što ona znači za njih.

1.2. SOTERIOLOŠKA NEMOĆ ZAKONA I NARAV BOŽJIH OBEĆANJA (GAL 3, 1-18)

Nakon što je utvrdio temelje svoga apostolstva i evanđelja, Pavao se izravno obraća Galaćanima i govori o njihovoj vjernosti evandeoskoj poruci. Ova sekcija sadrži mješavinu više grčkih i hebrejskih retoričkih stilova, kao i velik broj starozavjetnih citata kojima Pavao potkrepljuje svoja stajališta.²

U 3, 1 Apostol se izravno obraća svojoj publici prijekom. To je uobičajena propovjednička forma Pavlova vremena. Njegovim suvremenicima trebalo bi između sedam i dvadeset minuta da pročitaju Gal 1, 1-2, 21, i ovako bi snažan prijekor zasigurno zaokupio čitateljevu pažnju i skrenuo je na nadolazeći ključni dio poslanice.³ I bez izričitog spominjanja identiteta protivnika, Pavao ih vrlo uspješno diskreditira, koristeći riječ *βασκαλω*. U svojoj studiji ove riječi unutar kulturološke antropologije, Neyrey ju povezuje s drevnim konceptom »zlog/urokljivog oka« i učinkovitosti optužbi za okultne prakse u Pavlovo vrijeme. Moguće je i da se Pavao ovdje

² Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*, <http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (27. 2. 2014.)

³ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians. A Pragma-dialectical Analysis*, London, 2007., 84.

igra riječima povezanim s vidom: Galaćani su vidjeli razapetog Krista u Pavlovu zornom propovijedanju, ali od tada su sami bili »viđeni« i postali žrtve protivnika koji njima manipuliraju, promatrajući ih »zlim očima«.⁴

Apostolova dominantna retorička strategija u 3, 1-5 sastoji se od korištenja niza vrlo efektivnih retoričkih pitanja kojima podsjeća Galaćane na događaje koje su iskustili. Ako se govornik može pozvati na iskustva publike, pod rukom ima vrlo snažan argument jer ljudi nisu skloni sumnji u vlastita iskustva. Pavlov argument temelji se na prijašnjim iskustvima koja Galaćani ne mogu zanijekati. To su iskustva Pavlova propovijedanja razapetog Krista i, još važnije, njihovo iskustvo Duha Svetoga. U to vrijeme još nisu bili svjesni postojanja »drugog evanđelja, koje i nije evanđelje« (1, 7). Dakle, nemaju drugoga izbora nego pripisati ta iskustva Pavlovu evanđelju.⁵ Također, ova pitanja mogu podići diskusiju na sljedeću razinu, najavljujući nadolazeće argumente.⁶

Apostol sada brzo mijenja ulogu Galaćana, od promatrača događaja u Antiohiji do direktnih subjekata njegovih argumenata. To je postigao odrješitim vokativom u 3,1 kojim privodi kraju svoju raspravu s Kefom o učinkovitosti Zakona za Židove i primjenjuje njezine zaključke izravno na situaciju u Galaciji. Važnost Pavlova navještaja za njih vidljiva je u opisu Galaćana kao onih kojima je *Krist ocrtan* (προεγράφη) kao *raspeti* (3, 1b). Riječ *προεγράφη* najvjerojatnije je metafora koja se odnosi na zoran način njegova propovijedanja. Sada im želi prenijeti misao kako onaj koji je iskustio tako slikovito propovijedanje ne bi smio olako prihvaćati lažna evanđelja.⁷ Galaćani su na sebi svojstven način iskustili Kristovo raspeće. Zbog toga, poput Pavla, žive u realnosti toga iskustva. Jednako kao što je argumentirao da Kristova smrt ne može biti bez učinka za Židove, poziva Galaćane neka prepoznaju učinke te smrti za sebe.⁸

Vjera, čiji je primjer Abraham, postala je poveznicom između Židova i Galaćana. U 3, 8-9, Pavao proširuje Abrahamovu ulogu od puke paradigme do početne točke povijesti evanđelja. Pismo je predvidjelo i unaprijed navijestilo evanđelje Abraha-

⁴ J. H. NEYREY, *Bewitched in Galatia. Paul and Cultural Anthropology*, 1988., 72.-100., citirano prema D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, doktorska teza na sveučilištu Free State, Bloemfontain, 2004., 102.

⁵ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 99.

⁶ Usp. L. THUREN, Was Paul Angry? Derhetorizing Galatians, u: *Journal for the Study of the New Testament: Supplement Series* 180(1999.), 302.-320., ovdje 308., citirano prema M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, 85.

⁷ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 100.

⁸ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God. The Narrative Rhetoric of Paul's Letter to the Galatians*, doktorska teza na sveučilištu Emory, Atlanta, 2012., 274.

mu. Točnije, u Post 12, 3 rečeno je kako će Božji blagoslov doći kroz njega i biti razliven na sve narode. Apostol uključuje Galaćane u narativ koji je konstruirao, tvrdeći kako su i oni primili obećanje poput Abrahama i kako povijest spasenja izričito uključuje one izvan etničkih granica judaizma. U tom smislu označava obećanje Abrahamu kao početak povijesti koja se nastavlja s onima koji prime evanđelje i povjeruju Bogu.⁹ Time Pavao želi pokazati kako nešto kontroverzno (nežidovi) ima sličnosti s nečim nekontroverznim i prihvaćenim (Abraham). U kasnijoj fazi argumenta još će više približiti Galaćane Abrahamu, dajući im i odrednicu njegova potomstva.¹⁰

U redcima 10-13 nalaze se tri argumenta protiv oslanjanja na djela Zakona. Pavlova glavna misao jest: Zakon neizbježno vodi u prokletstvo, bez obzira koliko se dobro obdržavao (usp. 3, 10a). Drugo, temelj ove soteriološke nemoći Zakona više nisu poteškoće njegova obdržavanja, nego činjenica da kršćani svjesno izabiru ne obdržavati sve zakonske propise (usp. 3, 10b). Treće, razlog toga izbora nalazi se u alternativni vjere koja je nekompatibilna sa životom koji se za opravdanje oslanja na djela Zakona. Budući da je put vjere alternativa koja izbavlja od prokletstva Zakona, napuštanje njegova obdržavanja ne rezultira prokletstvom (3, 11). Nasuprot tome, izbor ostanka pod Zakonom vodi u prokletstvo jer njegova alternativa (vjera u Krista) sada jedina ima smisla. To nije izričito izrečeno u 3, 10a, ali postaje jasno u argumentaciji u 3, 10b-13. Bez obzira koji se od ova tri aspekta želi naglasiti, citat iz Ponovljenog zakona 27, 26 potvrđuje argument kako Zakon ne može pokazati put ka pravednosti.¹¹ Pavao ovdje konstruira silogizam čiji je zaključak prepoznavanje prokletstva onih pod Zakonom. Citat Pnz 27, 26 *premissa* je *maior*, koja izriče prokletstvo nad onima koji počnu, a zatim prestanu vršiti Zakon. Problem koji taj redak predstavlja za Židove rođenjem, ilustriran kroz prošlost Pavla i Kefe, *premissa* je *minor* navedena u 3, 11 – opravdanje je nemoguće pod Zakonom. Pavlova potpora za ovu tvrdnju jest razlika između Lev 18, 5 i Hab 2, 4, razlika između sredstva opravdanja (vjere) i rezultata vršenja Zakona (života).¹²

Kontrast između vjere i Zakona u 3, 11b-12 nije suprotnost dvaju međusobno isključivih temelja opravdanja (antiteza Zakon/evanđelje), niti dviju kontradiktornih tvrdnji Pisma. Radi se o kontrastu između dva perioda u povijesti spasenja, perioda nerealiziranog i realiziranog potencijala Saveza. Drugim riječima, biti povezan sa Sinajskim savezom znači biti povezan s eonom neispunjenosti i osude (prokletstva Saveza). Nasuprot tome, biti povezan s novim eonom kojeg označava pojam *πίστις*

⁹ Usp. *isto*, 292.

¹⁰ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, 104.

¹¹ Usp. *isto*, 110.

¹² Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, 296.

(3, 23) znači biti povezan s dobom punine i blagoslova (obećanja Saveza). Zajedno s Hab 2, 4, Pavao najavljuje novu povijesno-spasenjsku poziciju pravednika. U kontekstu Poslanice Galaćanima, vjera je zamišljena kao eshatološka realnost koja ulazi u svijet po Božjem djelovanju u Kristu. Pavao cijelu ovu eshatološku ideju sažima u pojam *πίστις* i suprotstavlja je klauzuli iz Lev 18, 5. Njegovu misao moglo bi se parafrazirati ovako: Eshatološki govoreći, Sinajski savez (Zakon) ne proizlazi iz doba realiziranog potencijala Saveza (vjere), nego iz vremena Izraelova nerealiziranog potencijala (»onaj tko ih vrši, u njima će naći život«). Doba realizacije potencijala Saveza stiglo je u Kristovoj otkupiteljskoj smrti i uskrsnuću, dok je Zakon nastao u vremenu nerealiziranog potencijala i ostaje s njime povezan.¹³ U Kristovu djelu nastupila je promjena eona. Time je Sinajski savez oslabljen zbog svoje povijesno-spasenjske pozicije i ostao je samo simbol supstance koja je došla u Novom savezu. Njegov je autoritet dokončan, odslužio je svoju svrhu. Tražiti opravdanje pomoću njegovih odredbi u novom eshatološkom eonu vjere znači negirati blagoslove koje je upravo Sinajski savez obećavao.¹⁴

Egzegeti opisuju Pavlovu retoričku strategiju u redcima 3, 15-18 na razne načine, a najispravnije bi ju bilo karakterizirati kao *argumentum minori ad maius*. To je poznata židovska egzegetska tehnika. Pavao uzima jednu karakteristiku ljudskog *διαθήκη* i primjenjuje ju na božanski *διαθήκη*. Počinje svoj argument riječima *Ἀδελφοί, κατὰ ἄνθρωπον λέγω*. Uporaba riječi *ἀδελφοί* tumači se na različite načine. Najvjerojatnije je koristi kako bi normalizirao ton poslanice nakon prethodne žestine. Potom, kako poslanica odmiče, sve je češće koristi kao dio strategije koja od otuđenja vodi k jedinstvu.¹⁵ Sintagmu *κατὰ ἄνθρωπον λέγω*, koja se javlja samo u pavlovskim spisima (i nigdje drugdje u grčkoj literaturi), egzegeti tumače na različite načine. Najbolje objašnjenje nudi Bjerkelund, uspoređujući Pavlov sa sličnim izrazima iz rabinske literature koji su najavljivali izvanbiblijske argumente. Umjesto argumenta temeljenog na Pismu (poput 3, 6-14), Apostol sada koristi primjer iz svakidašnjeg života. Budući da se u grčkom jeziku koristi ista riječ za savez i oporuku, mora se pobrinuti kako bi njegova publika shvatila da u 3, 15 misli na ljudsku oporuku, a ne na božanski savez.¹⁶ Vrlo su rijetki slučajevi gdje argumentira »po ljudsku« izričito i jasno to ističući. Takvi primjeri redovito se nalaze u kontekstu argumentacije »po Pismu«.

¹³ Usp. J. WILLITS, Context Matters: Paul's Use of Leviticus 18:5 in Galatians 3:12, u: *Tyndale Bulletin* 54(2003.)2, 105.-122., ovdje 119.

¹⁴ Usp. isto, 121.

¹⁵ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 118.

¹⁶ Usp. C. J. BJERKELUND, »Nach menschlicher Weise rede ich«. Funktion und Sinn des paulinischen Ausdrucks, u: *Studia Theologica* 26(1972.)1, 63.-100., citirano prema D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 120.

bilo da su u suprotnosti ili u skladu s njom, bilo da je dopunjavaju ili pojašnjavaju jer je Pavao ne smatra posve jasnom naslovnici.¹⁷

Pojmom »Savez« u Pavlovu izričaju preveden je grčki pojam *διαθήκη*, koji etimološki označuje rasporedbu (*διά + τίθημι*), ali je već u antičkoj pravnoj terminologiji postao *terminus tehnicus* za pravni čin izražavanja oporuke.¹⁸ U izvještaju o Abrahamu Knjiga Postanka nikada ne spominje riječ »obecanje«, ali zato uporno spominje riječ *διαθήκη* (usp. Post 15, 18 i više puta u Post 17). Pojmom »potomstvo«, na kojem ustraje, Apostol će pokazati kako obećanja dana Abrahamu imaju vrijednost oporuke, obično izraženu grčkim pojmom *διαθήκη*. Oporuka se sastavlja u korist potomaka i određuje budućnost dobara, dakle ima vrijednost obećanja. U retku 18 Pavao će uvesti pojam *κληρονομία*, »baština«. Obećanja Abrahamu tiču se upravo baštine. On se muči oko toga tko će biti baštinik obećanja koja su njemu dana. Bog mu obećava baštinika i on vjeruje Bogu (usp. Post 15).¹⁹ Apostola nimalo ne smeta što se ljudsko iskustvo samo djelomično poklapa s Božjim postupanjem. U ljudskom iskustvu oporuka je pravovaljana i nepromjenjiva samo smrću oporučitelja, što se u slučaju Božje oporuke nipošto ne može tvrditi. Božja je oporuka i bez mogućnosti oporučiteljeve smrti nepromjenjiva, jer je on vjeran i njegova je spasiteljska volja stabilna.²⁰

Riječi *τοῦτο δὲ λέγω* (3, 17) pokazuju kako je Pavao svjestan da mora vratiti pažnju svoje publike na temeljno pitanje. Smisao primjera prilično je jednostavan: kao i ljudski *διαθήκη*, Božji se *διαθήκη* ne može mijenjati. Zakon nije mogao poništiti Savez i njegova obećanja jer je dan 430 godina nakon njegova sklapanja. Ako naslovnici prihvate njegovu tvrdnju u petnaestom retku da se ljudski *διαθήκη* ne može naknadno mijenjati, također će prihvatiti da ni božanski *διαθήκη* ne može biti mijenjan. Njegova je namjera odvojiti Božji *διαθήκη* od sinajskog Zakona, dok su se u židovstvu oni uvijek zajedno opsluživali. Jasno je kako se u tom procesu disocijacije Zakon mora opisati negativnim terminima. Osamnaesti redak u biti ponavlja rečeno u retku prije, koristeći riječi *κληρονομία* i *ἐπαγγελία*. Ako *κληρονομία* (sve dobre stvari koje Bog daje, poput opravdanja, iskupljenja, dara Duha itd.) dolazi po obdržavanju Zakona, onda ne može dolaziti iz obećanja (*ἐπαγγελία*) koja je Bog dao Abrahamu. Drugi dio retka 18 tvrdi kako *κληρονομία* ne može doći po Zakonu, jer se Bog očitovao kao milosrdan upravo kroz obećanje Abrahamu. Ono ima prio-

¹⁷ Usp. M. VIDOVIĆ, Pavlov govor »po ljudsku«, u: *Bogoslovska smotra* 78(2008.)3, 505.-531., ovdje 506.

¹⁸ Usp. *isto*, 518.

¹⁹ Usp. *isto*, 520.

²⁰ Usp. *isto*, 529.

ritet nad Zakonom jer je povezano s Kristovim dolaskom.²¹ Iz te činjenice proizlazi pitanje o pravoj svrsi Zakona, što je glavna tema sljedeće sekcije.

1.3. TEMPORALNA I ETNIČKA FUNKCIJA ZAKONA U POVIJESTI SPASENJA (GAL 3, 19 – 4, 11)

U redcima 19-25 Pavlov se fokus pomiče na svrhu Zakona. Zbog prijestupa i do Kristova dolaska, Mojsijev je Zakon dan radi privremene svrhe zatvaranja svega pod grijeh i da služi kao odgojitelj (*παιδαγωγός*) koji vodi Židove k vjeri u Krista. Zatim u redcima 26-29 Apostol pokazuje kako je vjera u Krista sada sve što je potrebno za ulazak u saveznički odnos sina Božjega i potomka Abrahamova.²²

Ovaj odjeljak počinje retoričkim pitanjem o Zakonu (3, 19). U prijevodu se može birati između naglašavanja naravi ili svrhe Zakona, a razlika je zanemariva.²³ Zašto Pavao postavlja ovo pitanje ovdje? Možda je već u mislima imao repliku svojih protivnika: »Dobro, ako obdržavanje Zakona nije nužno za spasenje, zašto ga je onda Bog dao?«²⁴ Kako promatra ulogu Zakona u ovom slučaju: kao sredstvo identifikacije i reduciranja grijeha, sredstvo razračunavanja s njime ili njegovog izazivanja i umnožavanja? Zbog kratkoće izričaja, može se raditi o bilo kojoj od ovih mogućnosti. Možemo biti sigurni kako je bilo kakva asocijacija Zakona s prijestupom indikativ njegove inferiornosti, jer ga se inače asocira s konceptima opravdanja i života. Retoričko pitanje iz 19a stvorilo je očekivanje da će Pavao objasniti svrhu Zakona, te bi njegova publika pretpostavila kako će o njemu reći nešto pozitivno. To bi ih predisponiralo da njegovu izjavu pozitivno shvate, možda kao *Zakon je dodan kasnije* (u neutralnom, vremenskom smislu) *radi prepoznavanja ili obračunavanja s grijehom*.

Riječi *ἄχρισ οὗ ἔλθη τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελλται* (3, 19b) lakše je protumačiti. Jasno je kako je njihova svrha pokazati inferiornost Zakona zbog njegove vremenite prirode. Imao je funkciju dok »sjeme« (Krist) nije došlo, a sada ju je izgubio.²⁵ Pavao dodaje Zakonu još jednu karakteristiku: dan je za određenu svrhu i određeni narod. Tvrdi kako je, shvaćen u ispravnom kontekstu, imao legalističku funkciju i dan je zbog prijestupa preko posrednika (3, 19c). Ovdje priziva u sjećanje predaju o Mojsiju koja daje Zakon kao odgovor na prijestup. U Izl 32, 8 Bog osuđuje narod zbog

²¹ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 124.

²² Usp. W. RUSSELL, *Rhetorical Analysis of the Book of Galatians. Part 2*, u: *Bibliotheca Sacra* 150(1993.)4, 416.-439., ovdje 427.

²³ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, 128.

²⁴ D. WALLACE, *Galatians 3:19-20: A Crux Interpretum For Paul's View of The Law*, u: *Westminster Theological Journal* 52(1990.), 225.-245., ovdje 232.

²⁵ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 126.

stvaranja zlatnog teleta, a Mojsije silazi s pločama tek nakon što je uvjerio Boga da ne uništi narod (Izl 32, 15-16). Dakle, Zakon je dan od Boga kao zaštitna mjera.²⁶ Također, dan je preko anđela i posrednika, što je još jedan element po kojem se razlikuje od jedinstvenog položaja obećanja danih Abrahamu.²⁷

Wallace smatra kako izraz »...a Bog je jedan« (3, 20b) predstavlja najveći problem u tumačenju ovog teksta. Postavlja se pitanje zašto ga Apostol uključuje. Iako se isprva čini da se radi o pukoj rabinskoj hvali u aluziji na Pnz 6, 4, činjenica da »posrednika nema gdje je samo jedan, a Bog je jedan« zapravo ukazuje na inferiornost Zakona. To bi značilo kako Pavao koristi samo srce Tore vrlo retorično i suptilno: kao afirmaciju da Bog nekako vlastitom rukom ispisuje inferiornost Zakona.²⁸

Njegova procjena Zakona u velikom je kontrastu sa židovstvom njegova vremena. Umjesto da spriječi grijeh, prema Pavlu, Zakon ga je otkrio (možda i izazvao). Kakav je to odgovor na pitanje s početka odlomka? Uzimajući u obzir 3, 15-18 kao uzrok pitanja, vidi se njegova uloga u povijesti spasenja. Pavao tvrdi kako je vjera uzrok opravdanja, što znači da je savez s Abrahamom bio jedina nužnost starozavjetne soteriološke sheme. Čemu onda Zakon? Po svoj prilici odgovor se nalazi u njegovoj strogo soteriološkoj (ovdje se ne govori o teokratskoj perspektivi) funkciji: Zakon je dodan kako bi podsjetio i upozorio kako je pravednost utemeljena na ljudskim zaslugama fundamentalno neadekvatna jer je on trajno isticao grijeh kao prijestup, rušeći u temelju svaku mogućnost opravdanja vlastitim silama. Drugim riječima, njegova svrha bila je ukazati na ozbiljnost grijeha i nedostojnost grešnika.²⁹

Pitanje u retku 21 retoričko je sredstvo anticipiranja moguće čitateljeve primjedbe, a odgovor je dan u 22-25. Zakon je zatvorio sve stvari pod grijeh kako bi se otvorilo mjesto vjeri (3, 22) i djelovao je kao odgajatelj do Kristova dolaska (3, 23-25). On je bio važan, ali više nije potreban kao odgajatelj.³⁰ Razumijevanje 3, 24-25 olakšava spoznaja kako je παιδαγωγός redovito bio rob, a dijete slobodan čovjek za cijelo vrijeme trajanja njihova odnosa, iako se često naizgled činilo suprotno. Dijete je trebalo tretman roba kako bi se zatomila mladenačka nedisciplina, upravo poput Izraelaca koji su, izlazeći iz Egipta kao nova nacija, trebali pomoć dok su išli živjeti među poganske Kanaance.³¹ Izrael je trebao ogradu koja će na neko vrijeme spri-

²⁶ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, 299.

²⁷ Usp. D. WALLACE, Galatians 3:19-20: A Crux Interpretum For Paul's View of The Law, 243.

²⁸ Usp. *isto*, 244.

²⁹ Usp. *isto*, 239.

³⁰ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, 129.

³¹ Usp. M. SMITH, The Role of the Pedagogue in Galatians, u: *Bibliotheca Sacra* 163(2006.)3, 197.-214., ovdje 204.

ječiti miješanje s poganima zbog negativnog utjecaja njihovih ideja i praksi. Sada, kada je došao obećani potomak, zaštita koju je Zakon pružao više nije potrebna.³² Činjenica što je taj period završio nije negativna. On je bio restriktivan i represivan, ali završetkom tog djetinjeg odnosa započinje duhovna budućnost koja je vrlo vedra i privlačna.³³

Slika Zakona kao skrbnika razrađuje se u 4, 1-7.³⁴ Ova je slika veoma efektna zbog svoje jednostavnosti i direktnosti: situacija je prvo opisana, a zatim primijenjena na pitanje o kojem se raspravlja. Ovdje Pavao govori o situaciji koja je zasigurno bila dobro poznata njegovoj publici. Otac je umro i sve ostavio svome sinu, nasljedniku. Budući da je sin još uvijek malodoban, njegovim nasljedstvom upravljaju skrbnici i upravitelji sve dok ne navrši dob koju je odredio otac (4, 2). Neki autori pokušavali su detaljno povezati ono što Pavao govori s pravnom praksom njegova vremena, ali takvi pokušaji promašuju poantu. Iako ovaj primjer dolazi iz pravnog područja, njegova primarna svrha nije biti u skladu s neakvim specifičnim pravnim statutom, nego služiti kao primjer prikladan za daljnji razvoj misli. Dakle, nije bitna točna narav uloge koju imaju *ἐπιτρόποι* i *οἰκονόμοι*, u kojoj se dobi u antici postajalo punoljetnim ili ima li otac pravo postavljati takav uvjet. Za Pavla je ideja ropstva glavni naglasak ove analogije, točnije činjenica da se sin »ništa ne razlikuje od roba premda je gospodar svega« (4, 1). On koristi ovu analogiju kao temelj za vrlo uspješan niz metafora koje se razvijaju u hijastičkoj shemi: ropstvo (4, 7), otkupljenje i posinstvo (4, 5), očinstvo (4, 6), sinovstvo i baština (4, 7).³⁵ Njihova svrha jest podsjetiti Galaćane na radikalnu duhovnu promjenu koja se dogodila u njima prihvaćanjem evanđelja. Tu promjenu sada ugrožava »evanđelje« njegovih protivnika, što će postati jasno u sljedećim redcima.³⁶

Iako su redci 8-11 blisko povezani s prethodnim i također posvećeni pitanju (religioznog) ropstva i slobode, treba ih uzeti kao zasebnu cjelinu jer se Pavao ne koristi istom retoričkom strategijom. U prethodnom odsjeku koristio je analogiju kako bi suprotstavio religiozno robovanje i sinovstvo u Bogu. U ovom odjeljku taj kontekst ostaje važan, ali se osobito fokusira samo na aspekt robovanja, primjenjujući ga na nedavne događaje u Galaciji. Redci 8-9a služe kao uvod u retoričko pitanje u 9b. Po Tolmievu mišljenju, postavlja ga kako bi izrazio osjećaje koje u njemu budi moguć-

³² Usp. A. GORDON, A Note on ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ in Galatians 3.24-2, u: *New Testament Studies* 35(1989.)1, 150.-154., ovdje 153., citirano prema M. SMITH, *The Role of the Pedagogue in Galatians*, 211.

³³ Usp. M. SMITH, *The Role of the Pedagogue in Galatians*, 214.

³⁴ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, 129.

³⁵ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 137.

³⁶ Usp. *isto*, 142.

nost da Galaćani prihvate evanđelje njegovih protivnika. Teško je točno odrediti koji osjećaj želi prenijeti jer nas ne može voditi ton njegova glasa ili izraz lica. Po Cronjeu, koji detaljno obrađuje ovo pitanje, Apostol želi izraziti razočaranje i tugu, ali istovremeno i pokazati neispravnost njihovih namjera. On izjednačava njihove pokušaje obdržavanja Zakona s poganskom religijom (obožavanjem počela svijeta; 4, 9) koju su obdržavali prije obraćenja, što ih je zasigurno moralo šokirati. Pavlov izbor riječi *τὰ στοιχεῖα* vrlo je efektan jer ocrtava sličnost između prihvaćanja evanđelja koje to nije i povratka robovanju bogovima koji to nisu.³⁷

1.4. EMOTIVNA DIGRESIJA (GAL 4, 12-20)

Ova sekcija značajno se razlikuje od prethodnih. Sadrži retoričke figure poput paradoksa, aliteracije, retoričkih pitanja, svećanih izjava, eksklamacija, aforizma, paronomazije i hijazma. Hietanen smatra kako nije nužno analizirati ih jednu po jednu; važno je primijetiti kako ova raznovrsnost prati popuštanje teškog argumentativnog stila i pomak od argumenata utemeljenih na *logosu* prema *ethosu* i *pathosu*.³⁸ Pred kraj prethodne sekcije Pavao je upotrijebio emocionalni argument (r. 11). Ovom sekcijom dominira isti tip argumenta.³⁹ Hietanen smatra kako je, neovisno o Apostolovim stvarnim osjećajima, ovaj stil prikladan za osvježavanje čitateljeve pažnje. Smještaj ove sekcije može se najbolje objasniti kao način stvaranja varijacije u dugoj argumentativnoj sekciji, kao prezentacijsko sredstvo koje će olakšati recepciju sljedećeg teškog argumenta u 4, 21-23 i istovremeno pripremiti publiku na tranziciju na pitanja socijalne situacije Galaćana od 5, 1.⁴⁰

Autori često priznaju teškoću razumijevanja funkcije i argumenata ove sekcije, što se tradicionalno pripisivalo ideji kako Pavao ovdje gubi kontrolu nad svojim argumentom jer su ga napokon svladale vlastite emocije. Druga mogućnost jest upotreba helenističkog *toposa* prijateljstva. Iako je priznaje čestom temom u helenističkoj literaturi, Hietanen ipak predlaže treću interpretaciju: Apostol želi Galaćanima prikazati svoj *ethos*. Već je utvrdio kako je njegovo ponašanje primjer i u doktrini i u životu (incident s Kefom u Antiohiji posebno je složen kako bi posvjedočio tome). Ovdje želi podsjetiti Galaćane kako su se pri njegovom posjetu i osobno mogli uvjeriti u njegov autoritet.⁴¹

³⁷ Usp. J. CRONJE, *The Stratagem of the Rhetorical Question in Galatians 4:9-10*, u: *Neotest* 26(1992.)2, 417.-424., citirano prema D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 144.

³⁸ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, 148.

³⁹ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 145.

⁴⁰ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, 149.

⁴¹ Usp. *isto*, 148.

Pavao ovu sekciju otvara izrazom bliskosti »braćo«, kojega nije koristio od 3, 15. Njegova početna molba, »postanite kao ja« (4, 12a), u sjećanje doziva ranije autobiografske sekcije poslanice. Kao i na drugim mjestima u svojim poslanicama, postavlja sebe kao model nasljedovanja Krista. Modernom čitatelju to možda izgleda kao hvalisanje, ali radi se o konvencionalnom načinu poučavanja filozofa i učitelja njegova vremena. Fraza »postao sam poput vas« izričaj je njegova prijateljstva i solidarnosti s Galaćanima. Usprkos boli koju su mu priuštili, ne smatra se uvrijeđenim (4, 12b). Njegova bolest (4, 13) zasigurno je bila poznatija Galaćanima nego što je nama. Možda je ona dovela do njihova prvog susreta, ili ga kod njih zadržala dulje nego što je planirao.⁴² U svakom slučaju, za vrijeme bolesti propovijedao im je evanđelje. Galaćani ga zbog njegove tjelesne slabosti nisu odbacili ili prezreli, što se u ono vrijeme moglo vrlo lako dogoditi. Umjesto toga, primili su ga poput anđela, poput samog Krista.

Najučinkovitija retorička strategija u ovoj fazi dvostruka je upotreba hiperbole: *ἀλλ' ὡς ἄγγελον θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν* (4, 14b). Tako Pavao efektno naglašava misao ovog retka: Galaćani su se prema njemu ponijeli izuzetno lijepo. Nakon ovog opisa lijepog ponašanja slijedi oštar prijekor iz 4, 15a: *ποῦ οὖν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν*. Ovo retoričko pitanje naglašava izostanak njihovog tadašnjeg blaženstva. Nakon prijekora slijedi još jedan spomen njihova ponašanja za vrijeme njegova boravka među njima: *μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν ὅτι εἰ δυνατόν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἐδώκατέ μοι* (4, 15b). Pavao ovdje koristi dvije retoričke tehnike kako bi svoje misli vrlo učinkovito prenio. Prvo, koristi svečanu formulu *μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν*, zakletvu koja jamči istinitost onoga što slijedi. Drugo, ponovno se služi hiperbolom: kad bi mogli, Galaćani bi izvadili svoje oči i dali mu ih. To je metaforički izričaj čina vrhunskog prijateljstva, budući da su se u antici oči smatrale najvrjednijim organom.⁴³

U 17. retku Pavao iznenada skreće pozornost s Galaćana na svoje protivnike (možda u pokušaju da na njih prebaci neprijateljstvo iz retoričkog pitanja prethodnog retka). Ponovno ih kritizira tako da ova cjelina ostavlja dojam gorčine. Svoje protivnike optužuje za skrivene namjere: oni revnuju za Galaćane, ali ne iz plemenite namjere. Iz njegove perspektive, ta briga nije iskrena. Njegovi ga protivnici žele izolirati kako bi Galaćani svoju brigu mogli posvetiti njima. Kritika je očita: oni nisu uistinu zabrinuti za Galaćane, stalo im je samo do njih samih.⁴⁴ Prva polovica 18. retka vjerojatno je neki postojeći aforizam ili izreka koju je Pavao proširio kako bi izrazio nadu da njegovo izbjivanje iz zajednica u Galaciji neće naštetiti njihovu odnosu. Snažan izričaj njegove zabrinutosti i boli iz retka 19 nema ni približne parale-

⁴² Usp. J. BARTON, J. MUDDIMAN (ur.), *The Oxford Bible Commentary*, 2001., 1161.

⁴³ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 147.

⁴⁴ Usp. isto, 150.

le u ostatku njegovih spisa. Uspoređuje sebe s trudnicom u porođajnim mukama, a zatim nastavlja istom slikom rađanja, izražavajući želju neka se Krist oblikuje u njegovim čitateljima (poput zametka/fetusa). U retku 20 Apostol zaključuje ovu digresiju željom za osobnom prisutnošću među Galaćanima kako bi se obnovio njihov topao odnos. On zna kako ova poslanica mora biti nadomjestak njegove prisutnosti.⁴⁵

1.5. ALEGORIJA SARA/HAGARA (GAL 4, 21-31)

Alegorija o Sari i Hagari u Gal 4, 21-31 i dalje je izazov za teologe koji se još nisu posve složili oko njezina tumačenja. Nema konsenzusa o pitanjima njezine glavne ideje, svrhe ili retka koji ju zaključuje. Termini ropstva, dvije vrste rađanja, svrha Zakona i narav nasljedstva predmet su značajnog broja rasprava. Velik dio problema leži u tumačenju Pavlovih riječi *ἄτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα*, »ovo je slika / alegorijski rečeno« (4, 24). Sažeto rečeno, alegorijska tehnika koristi neku riječ ili koncept kako bi označila drugu riječ ili koncept, i to na zagonetan način koji ne očituje poveznicu među njima. To znači kako smisao riječi nije onaj na koji Pavao smjera. Mnogi smatraju kako njegovo »alegorijski rečeno« podrazumijeva narativnu alegoriju, čest žanr u klasičnoj grčkoj književnosti. Radi se o fiktivnoj naraciji koja ima likove, zaplet te jasan početak i kraj, a služi za prenošenje moralne pouke. Drugi sugeriraju kako Apostol koristi antičke retoričke postupke u namjeri iznošenja alegorijskog argumenta. Treći smatraju kako je ovaj argument tipologija, promatranje figura i događaja iz Tore kao sjene budućih događaja, u ovom slučaju Krista i Crkve.⁴⁶

Pripovijetka o Sari i Hagari, tumačena kao alegorija, prvi je slučaj retoričke primjene Pisma izravno na situaciju u Galaciji. Pavao koristi Pismo kako bi uspostavio vlastiti identitet u odnosu na svoje protivnike unutar narativa Izraela. Nastoji pokazati kako su on i njegovi sunarodnjaci, iako rođeni Abrahamu po tijelu, primljeni u posinstvo snagom obećanja.⁴⁷ Uz svoj prijašnji argument kojim je povezo Galaćane s obećanjima Abrahamu, ovdje tvrdi kako Abrahamova pripovijest najavljuje i postojanje drugog saveza koji rađa ropstvom, kao i rascjep između baštinika i nebaštinika. Alegorijski potez odnosi se na identifikaciju ta dva saveza s dvije žene koje su Abrahamu rodile djecu. Pavlova tipologija fokusira se na dva Abrahamova potomka, koje on identificira po njihovim majkama: jedan je od ropkinje, a drugi od slobodne (4, 22). Zatim ponovno postavlja ovu distinkciju, ovaj put u terminima

⁴⁵ Usp. J. BARTON, J. MUDDIMAN (ur.), *The Oxford Bible Commentary*, 1162.

⁴⁶ Usp. A. DAVIS, *Allegorically Speaking in Galatians 4:21-5:1*, u: *Bulletin for Biblical Research* 14(2004.)2, 161.-174., ovdje 162.

⁴⁷ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, 346.

njihove veze s Abrahamom. Jedan je rođen »po tijelu«, a drugi »snagom obećanja« (4, 23). Svaka žena povezana je s jednim savezom, što je proširenje argumenta iz 3, 15-17. Pavao je već definirao Zakon dan na Sinaju kao drugi, odvojeni savez koji rađa ropstvom, te taj njegov argument više nije iznenađujući. Radikalni je potez njegova asocijacija sa Hagarom. Nudi jezičnu vezu Sinaja i Hagare, vjerojatno iz židovske predaje o imenu Hagara, ne objašnjavajući je detaljnije svojoj publici. Tu vezu aktualizira tvrdeći kako taj savez dijeli temelj sa sadašnjim Jeruzalemom, jer oboje za izvor imaju ropstvo (4, 25). Spomen sadašnjeg Jeruzalema odnosi se na njegove protivnike, koji i dalje ostaju zarobljeni.⁴⁸ Misao kako je Božji savez s Izraelom povezan s Hagarinim ropstvom, te kako za posljedicu ima ropstvo onog koji ga slijedi, zasigurno je zapanjila publiku. Njegove su tvrdnje o slobodi podjednako iznenađujuće, iako suptilnije. Koristeći riječ »naša« za Saru kao majku, Pavao u svoju misao uključuje i nežidove. Nadalje, sve one povezane sa sadašnjim Jeruzalemom proglašava robovima, što je za Židove zasigurno bila skandalozna misao. Sloboda nebeskog Jeruzalema povezana je s drugom majkom, koja je također bila slobodna. Apostol zatim iznosi propoziciju koju želi dokazati: ta slobodna žena jest »majka naša« (4, 26). Tvrđi kako su on i Židovi koji rade za evanđelje, kao i Galaćani, djeca slobodne žene.⁴⁹ Još jače zaoštravajući argument, uvodi jasnu referencu na potomstvo citirajući Iz 54, 1.23.⁵⁰ U izvornom kontekstu, Izaija tješi postegzilske Židove koji se suočavaju s povratkom u Jeruzalem »nerotkinju«. Za njegovu publiku ovaj Izaijin kontekst nije važan. Umjesto toga, u njegovu argumentu nerotkinja je Sara kojoj se pruža utjeha što ne može imati potomstvo prirodnim putem, nego samo preko obećanja. Izaija je obećao kako će broj djece rođene kroz obećanje biti veći od onih rođenih po tijelu. Ona je kojoj Izaija nudi to obećanje »majka naša«. Pavao dodaje kako su i Galaćani djeca obećanja. To nije novi argument nego ponavljanje premise koju je već utvrdio: oni su, kao nežidovi, djeca obećanja (3, 8; 4.18). Rodili su se Abrahamu putem Duha poput Izaka (*κατὰ Ἰσαάκ*; 4, 28), a ne prirodnim sredstvima. Njihov identitet djece obećanja dokaz je kako se Izaijino proročanstvo ispunilo. Izobilje pogana povezanih s Abrahamom znak je ispunjenja obećanja.⁵¹

U završnim redcima ove literarne cjeline Pavao nastavlja govoriti alegorijski, ali i počinje dijeliti savjete. Ovdje privodi kraju svoju argumentaciju i najavljuje savjetodavni dio poslanice. U prethodnom fokusu alegorijskog argumenta ocrtao je sukob koji su njegovi židovski protivnici stvorili oko pitanja obrezanja i obdrža-

⁴⁸ Usp. *isto*, 340.

⁴⁹ Usp. *isto*, 341.

⁵⁰ Usp. A. DAVIS, *Allegorically Speaking in Galatians 4:21-5:1*, 169.

⁵¹ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, 343.

vanja Zakona. Apostol je demonstrirao tu napetost alegorijski simulirajući drugi sukob. Alegorija je uspjela i rezultat je zasigurno bio zaprepaštenje publike. Zatim počinje objašnjavati kako konflikt koji je stvorio »alegorijski govoreći« nije bio poanta njegove poruke, nego ukazuje da postoji put do rješenja sukoba. Poruka je i dalje alegorijska i zadržava element iznenađenja, ali je više savjetodavna: »Što veli Pismo? Otjeraj sluškinju i sina njezina jer sin sluškinje ne smije biti baštinikom sa sinom slobodne« (4, 30). Ovaj je princip istovremeno univerzalan i primijenjen na specifičnu situaciju. Što god činilo konstitutivni element ropstva (koje stvarno ne potječe od Hagare jer Pavao govori alegorijski), ono ne smije biti baština djece obećanja.⁵² Referencom na baštinu u parafrazi Post 21, 10 Apostol vraća svoj argument Abrahamu kao uporištu narativa koji konstruira. Oni koji su primili baštinu, djeca su slobodne žene, što doziva u sjećanje sliku koju je ocrtao u 4, 1-2: dar baštine ukazuje na identitet nasljednika. Ovdje želi stvoriti distinkciju među Židovima: neki od njih djeca su slobodne žene, a drugi ostaju djeca ropkinje. Iz zaključka u 4, 31 – 5, 1a jasno je kako ovdje dokazuje i vlastiti identitet djeteta slobodne žene. Krist je oslobodio njega i njegove sunarodnjake na novu vrstu slobode, koju istražuje u petom poglavlju.⁵³

2. Parenetska sekcija poslanice (Gal 5, 1 – 6, 10)

Betz je zadnji dio tijela poslanice (5, 1 – 6, 10) nazvao parenetskim⁵⁴ i podijelio ga je na tri dijela: 5, 1-12; 5, 13-24 i 5, 13 – 6, 10.⁵⁵ Ne slažu se svi s ovom klasifikacijom. Fairwheater smatra kako označavanje ove sekcije kao parenetske, u strogom smislu odvojene od prethodne argumentacije, ne vodi uvažavanju širokog obujma Pavlove misli u poslanici. Najbliža joj je paralela po formi i sadržaju u Poslanici Rimljanima. Tamo se definitivan završetak doktrinarnog izlaganja može pronaći u 11, 36, nakon čega slijedi novi početak nagovorom o posvećivanju tijela. Fairwheater drži kako je ta paralela, iako nije egzaktna, prikladna za promatranje prijelaza kojeg ona smješta između Gal 5, 12-13.⁵⁶ I F. Matera smatra kako je označavanje ove sekcije kao strogo parenetske restriktivno jer 5, 1 – 6, 17 služi kao unificirani vrhunac Pavlove argumentacije. On naglašava kontinuitet ovog odsjeka s prethodnom teološkom argumentacijom, ističući kako je pitanje obrezanja samo nazna-

⁵² Usp. A. DAVIS, *Allegorically Speaking in Galatians 4:21-5:1*, 173.

⁵³ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, 346.

⁵⁴ Usp. H. D. BETZ, *The literary composition and function of Paul's letter to the Galatians*, 376.

⁵⁵ Usp. *isto*, 377.

⁵⁶ Usp. J. FAIRWEATHER, *The Epistle to the Galatians and Classical Rhetoric. Part 3*, u: *Tyndalle Bulletin* 45(1994.)2, 213-243., ovdje 226.

čeno, ali ne i obrađeno u prethodnim poglavljima. Pavao o obrezanju argumentira upravo ovdje (5, 1-12 i 6, 1-17).⁵⁷

Treba li se povlačiti jasna crta između argumentativne i parenetske sekcije u 4, 31 – 5, 1? Glavni argument za to jest što se prijelaz u 5, 1 čini naglim, bez tranzicijske čestice ili fraze. Pozornost se pomiče od povijesti Izraela, narativne cjeline sažete u čitanju biblijske pripovijesti o Sari i Hagari, prema sadašnjosti i budućnosti Galaćana. Adams zaključuje kako nije ni potrebna stroga formalna distinkcija da bi se prepoznao taj zaokret.⁵⁸ Smatra kako je Pavao po samom retoričkom planu Poslanice »prisiljen« razvijati moralnu argumentaciju ovih poglavlja. Apostol se bavi ponašanjem Galaćana upravo zato što je njihovo ponašanje retorička situacija koja je izazvala njezin nastanak.⁵⁹ Čitanje Poslanice kao jedne cjeline, umjesto odvajanja zadnjih dvaju poglavlja kao dodatka, vodi čitatelja prepoznavanju utjecaja njezine narativne retorike na čitanje parenetske sekcije. Pavlove upute zajednici utemeljene su i ovisе o retoričkom poslu koji je obavio u prethodna četiri poglavlja. Kao što Kennedy primjećuje: »Gal 1, 1-5, 1 pruža temelj za specifične naloge koji su praktična svrha pisanja poslanice. Odvajanje poglavlja 5-6 od ostatka argumenata nije tek povreda jedinstva teksta, nego i povreda njegovog retoričkog jedinstva.«⁶⁰

2.1. NAGOVOR PROTIV OBREZANJA (GAL 5, 1-12)

U prvoj podsekciji (5, 1-12) Pavao primjenjuje shemu indikativ/imperativ na pitanje podređenosti Zakonu i obrezanju. Snažnim jezikom pred Galaćane je postavljen izbor: ili Zakon ili milost (5, 2-6). Apostol potom tvrdnje svojih protivnika o Zakonu i milosti odbacuje kao lažne (5, 7-12).⁶¹ Kao tri ključne točke u retoričkoj strategiji 5, 2-12 Tolmie navodi: 1) u 2-4 dominantna retorička strategija jest strogo upozoriti protiv obrezanja; 2) 5-6 pokazuje kako je razlika između obrezanja i neobrezanja izgubila važnost; 3) u 7-12 dominantna (ali ne isključiva) strategija jest diskreditirati protivnika.⁶² U Gal 5, 2-12 koristi se rječnik koji obuhvaća sve središnje termine koji se javljaju u poslanici (obrezanje, opravdanje, pravednost, Zakon,

⁵⁷ Usp. F. MATERA, *The Culmination of Paul's Argument to the Galatians*. Gal. 5.1-6.17, u: *Journal for the Study of the New Testament* 32(1988.)1, 79.-91., citirano prema P. KERN, *Rhetoric and Galatians*, 114.

⁵⁸ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, 352.

⁵⁹ Usp. F. MATERA, *The Culmination of Paul's Argument to the Galatians*. Gal. 5.1-6.17, 82., citirano prema R. ADAMS, *The Israel of God*, 368.

⁶⁰ G. A. KENNEDY, *New Testament Interpretation through Rhetorical Criticism*, 1984., 150., citirano prema R. ADAMS, *The Israel of God*, 369.

⁶¹ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, 370.

⁶² Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 162.

Krist, milost, vjera, Duh, ljubav).⁶³ U ovoj sekciji Pavao pokušava riješiti krizu u Galaciji, otpad i izopačenje evanđelja od strane svojih protivnika. Ovdje se također razračunava s pitanjem obrezanja, izvorom galacijskog spora.

Prvih šest redaka fokusirano je na glavnu temu cijele sekcije, obrezanje. Apostol ponovno iznosi argumente protiv potrebe obrezanja nežidova. Svi argumenti idu u prilog tvrdnji: Galaćani se ne bi smjeli obrezati (5, 2).⁶⁴ U 5,1 jasno je kako Galaćani stoje pred izborom između nastavka slobode u Kristu ili ponovnog podvrgavanja jarmu ropstva (Zakonu). Choi u 5, 2-6 pronalazi niz antiteza za koje smatra kako sumiraju i rekapituliraju većinu bitnih teoloških tema i problema poslanice. Te antiteze isprva nisu očite, osim one u 5, 6. Ostale postaju očitije nakon detaljnije analize. Prvo, jasno je kako se Pavao protivi obrezanju suprotstavljajući mu Krista. On tvrdi kako obrezanje poništava Kristovu korisnost, te čini one koji mu se podvrgavaju dužnicima cijelog Zakona (5, 3).⁶⁵ Ovaj argument o obrezanju istovremeno je i ponovna prezentacija vlastite povijesti. Emfatička samoreferenca (ἐγὼ Παῦλος) usmjerava čitateljevu pažnju na njegov identitet konstruiran kroz poslanicu. Ovdje govori kao Židov koji je umro Zakonu kako bi živio Bogu (2, 19). Nitko ne može bolje govoriti Galaćanima o opasnostima obrezanja od onoga koji je sam obrezan i koji je iz pretjerane revnosti otačkim predajama progonio Crkvu do uništenja (1, 13-14). Njegov argument kako im obrezanima Krist neće ništa koristiti odzvanja u opisu njegova života. Kao obrezanomu, Krist mu nije koristio. Bilo je potrebno da mu Bog objavi svoga Sina (1, 15-16) kako bi se u njegovom životu dogodio preokret.⁶⁶ Uočava se nekoliko pomoćnih tehnika koje mu omogućavaju snažno prenijeti ovo upozorenje:

- vrlo vješt izbor emfatičnih riječi poput »svjedočiti« (μαρτύρομαι), »ponovno« (πάλιν), »svaki čovjek« (παντὶ ἀνθρώπῳ);
- koristi igru riječi: ὀφειλέτης u 5, 3 povezano s ὠφελήσει u prethodnom retku;
- koristi vrlo uočljivu aliteraciju, osobito glasa p: μαρτύρομαι δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι.⁶⁷

Pavao zatim postavlja Zakon u antitezu s milošću (5, 4bc). Pokušaj Galaćana da uđu u ovisnost o Zakonu rezultira njihovim odvajanjem od milosti. To znači da se radi o dva međusobno isključiva sredstva opravdanja. Želi da Galaćani shvate

⁶³ Usp. H-S. CHOI, The Rhetorical Function of Galatians 5:2-6, u: *Torch Trinity Journal* 11(2008.)1, 104.-116., ovdje 114.

⁶⁴ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, 164.

⁶⁵ Usp. H-S. CHOI, The Rhetorical Function of Galatians 5:2-6, 107.

⁶⁶ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, 374.

⁶⁷ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 165.

kako ne moraju proći obrezanje niti biti poslušni Zakonu da bi postali punopravni članovi zajednice Saveza. Protiv onih koji tvrde kako je identitet djeteta Božjeg određen obrezanjem i Zakonom, drži da taj identitet ovisi o Božjem spasenjskom djelovanju, poput poziva (3, 8.15-18.21.23.29; 4, 18), slanja Krista i Duha (4, 4-7) i Božjeg znanja (4, 9).⁶⁸ Apostol uspostavlja distinkciju između Židova rođenjem, poput sebe, i potencijalnih judaiziranih pogana, poput onih Galaćana koji su se dali obrezati. On i njegovi sunarodnjaci umaknuli su prokletstvu Zakona i obvezi njegova opsluživanja jer ih je Krist otkupio od njega (3, 13.25). Njegov argument ovdje pretpostavlja kako takvo otkupljenje neće biti moguće za obrezane Galaćane. To je poanta njegove tvrdnje kako su obrezani »prekinuli s / odrezani od Krista« (κατηργήθητε ἀπὸ Χριστοῦ; 5, 4a). Galaćani su počeli »u Kristu« već primivši Duha »od vjere« (3, 2.5). Taj im je dar dan bez pokušaja opsluživanja židovskoga Zakona. Za Galaćane koji su počeli kao kršćani, naknadni ulazak u svijet Zakona znači raskid s Kristom, jer ulaze u odnos koji je Pavao napustio.⁶⁹

U petom retku negativnoj slici života u Zakonu suprotstavlja se slika onih koji žive u Duhu. Pavlovo prvo lice množine sada uključuje sve koji su u Kristu, jer je ustvrdio kako su i Židovi rođenjem (3, 14; 4, 6) i nežidovi (3, 2.5) primili Duha. Objekti su ga skupine primile od vjere (ἐκ πίστεως) i stoga imaju potencijal biti opravdane. Objašnjava temelj ove zajedničke nade tvrdeći kako obrezanje i neobrezanje po sebi nemaju učinkovitosti. Tvrdeći kako su oba stanja nebitna, Apostol se odmiče od onoga što bi Galaćani trebali činiti i fokusira se na smisao fraze »u Kristu Isusu«.⁷⁰

Obrazlaže: ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει οὔτε ἀκροβυστία ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη (5, 6). Zapravo tvrdi kako je u πίστις privedena kraju perspektiva obrezanja i neobrezanja koja je razlikovala Židove od pogana. Ovu antitezu formulira kako bi se borio protiv etnocentrizma svojih protivnika i privolio Galaćane neka ga odbace. Ovdje ponovno apelira na iskustvo zajednice kao potporu za svoje tvrdnje: sam identitet Galaćana obeskrepljuje obrezanje i neobrezanje.⁷¹ Nije bitno obrezanje nego vjera ljubavlju djelotvorna. Efekt ove rečenice pojačan je na dva načina njezinom strukturom. Prvo, Pavao smješta Χριστῷ Ἰησοῦ na prominentno mjesto na početku rečenice. Drugo, koristi antitetičku strukturu οὔτε/ἀλλὰ kao sredstvo naglašavanja.⁷²

⁶⁸ Usp. H-S. CHOI, *The Rhetorical Function of Galatians 5:2-6*, 109.

⁶⁹ Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, 376.

⁷⁰ Usp. isto, 112.

⁷¹ Usp. isto, 113.

⁷² Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 167.

Na temelju analize antiteza u 5, 2-6, Choi smatra kako se ne radi o sumariju ili zaključku prethodne argumentacije. Drži kako je funkcija ove sekcije dvostruka. Prvo, 5, 2-6 vrhunac je poslanice jer obuhvaća svu prethodnu argumentaciju i vodi je prema novoj fazi argumenta. U ovom odlomku vrhunac je prikaza krize u Galaciji i Pavlova pokušaja da je razriješi i odgovori na specifična pitanja. Poslanica je napisana kako bi se obranila istina evanđelja, a ovo je vrhunac obrane. Drugo, ovi su redci ključ interpretacije poslanice jer predstavljaju Apostolova teološka uvjerenja i horizonte.⁷³

U 5, 7-12 Pavao apelira na čitatelje da izaberu milost zbog prethodnih iskustava koja ih vode u svijetlu budućnost. Sloboda uključuje odgovornost, Galaćani moraju izabrati.⁷⁴ U 5, 7 izravno im se obraća, kudeći ih što su skrenuli s puta istine, što doziva u sjećanje 1, 6. Zatim u 5, 8-9 prebacuje krivnju na nekoga tko ih pokušava zavesti i zbuniti te se jasno distancira od te skupine.⁷⁵ U retku 10a nakratko prekida diskreditaciju i izražava uvjerenje kako će se Galaćani složiti s njim. Duvall primjećuje kako je ovo vrlo snažan izazov publici jer pokušava utjecati na želju Galaćana da mu ugone. Nadalje, to što je izvor njegova pouzdanja *ἐν κυρίῳ* pokazuje ne samo čvrsto uvjerenje kako Bog može radikalno mijenjati ljude, nego služi i kao suptilna tvrdnja da njegovo evanđelje prati božanski autoritet. Odbijajući ga, Galaćani bi odbili volju Božju. U 10b nastavlja obračun s protivnicima: *ὁ δὲ παράσσων ὑμᾶς βαστάσει τὸ κρίμα, ὅστις ἐὰν ᾗ*. Opisuje ih kao ljude koji će snositi Božju osudu. Ideja osude služi mu na dva blisko povezana načina. Prvo, služi kako bi se stvorio rascjep između Galaćana i onih koji ih zbunjuju, jer zasigurno ne žele biti asocirani s ljudima koji će snositi osudu. Drugo, ponovno ih podsjeća na božanski autoritet svoga poslanja. Tako u vezi s *ἐκ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς* iz retka 8 i *ἐν κυρίῳ* iz 10a ova referenca o božanskoj kazni potkrepljuje tvrdnju o autoritetu njegova poslanja.⁷⁶

Poslanica je puna argumenata protiv prakse obrezanja, ali Pavao odbacuje i tvrdnju da sam propovijeda obrezanje, koristeći se činjenicom svog progona kao dokazom (5, 11).⁷⁷ Očito je kako reagira na konkretnu optužbu, ali ne daje detaljnije informacije o njoj jer pretpostavlja da su Galaćani dobro upoznati s optužbama protiv njega. Kakav god bio smisao te optužbe, Apostol odgovara kako bi njezina istinitost značila i kraj progona koji trpi od judaizana, jer bi time bio uklonjen Kristov križ

⁷³ Usp. H-S. CHOI, *The Rhetorical Function of Galatians 5:2-6*, 115.

⁷⁴ Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*, <http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (27. 2. 2014.)

⁷⁵ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, 168.

⁷⁶ Usp. J. S. DUVALL, *Identity-Performance-Result. Tracing Paul's Argument in Galatians 5 and 6, u: Southwestern Journal of Theology 37(1994.)1*, 30.-38., ovdje 32., citirano prema D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 169.

⁷⁷ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, 167.

kao kamen spoticanja.⁷⁸ Nakon te kratke obrane, Pavao kreće u protunapad pokazujući svoj prijezir prema svojim protivnicima te izražavajući želju neka pri obrezanju dožive nezgodu (5, 12). Hietanen smatra kako se ovdje radi o šali koja razbija napetost i olakšava prijelaz u sljedeću sekciju.⁷⁹

2.2. NAGOVOR NA ŽIVOT PO DUHU (GAL 5, 13-24)

U predstavljanju teme antitetičkih izbora koji stoje pred Galaćanima (5, 13-15) Pavao tvrdi kako sloboda od spona Mojsijeva zakona ne bi trebala biti povodom za podavanje tjelesnim nagonima, koji nose gorčinu i samoproždiranje. Umjesto toga, ona treba biti prilika za služenje u ljubavi, što je trebao biti temeljni princip Zakona.⁸⁰ Dvije zapovijedi upravljaju svime što je rečeno u 5, 13 – 6, 10. To su 5, 13 i 5, 16, a ostatak je u biti njihova razrada i primjena. Retorički okvir koji stvara putem zapovijedi, upozorenja, bodrenja i obećanja pojačan je brojnim pomoćnim retoričkim sredstvima.⁸¹ U 5, 13 ponavlja se poziv na slobodu iz 5, 1. Ὑμείς u 5, 13a emfatičan je i podcrtava razliku između Galaćana i onih koji ih zbunjuju iz 5, 12. Postavlja se pitanje zašto se ponavljaju izričite tvrdnje o slobodi (5, 1) i ljubavi (5, 6)? Ovo se ponavljanje čini potrebnim jer Pavao kreće u prikaz antitetičkog kontrasta nutarnje dinamike u njegovim i zajednicama judaizanata u Galaciji (5, 16-23): njegove zajednice, a ne one njegovih protivnika, očituju istinsku slobodu i sposobne su ostvariti ideal ljubavi prema bližnjemu koja označava ispunjenje Zakona.⁸²

Russel smatra kako je Apostol riječ σάρξ, ključni pojam ovih redaka, preuzeo od svojih protivnika i počeo ga koristiti protiv njih. Judaizantima je to očito bio drag pojam. Očigledno su propovijedali evanđelje temeljeno na premisi kako Bog u obrezanju ima vječan savez s Abrahamovim potomstvom. Ovaj σάρξ – savez spominje se u LXX tekstovima poput Post 17, 13b. Pavao je srušio njihove teološke postavke, naglašavajući klasično starozavjetno shvaćanje pojma σάρξ – tjelesno ljudsko postojanje u svojoj slabosti, krhkosti i prolaznosti, nasuprot vječnoj Božjoj egzistenciji.⁸³ Njegova trajna poanta u poglavljima 3 – 6 jest kako se σάρξ odnosio na život prije dolaska Mesije, a sada označava život odvojen od vjere u njega. Tek je Kristovo raspeće okončalo život kojega karakterizira σάρξ (5, 24; usp. Rim 8, 2-4).

⁷⁸ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 170.

⁷⁹ Usp. M. HIETANEN, *Pauls Argumentation in Galatians*, 168.

⁸⁰ Usp. W. RUSSELL, *Rhetorical Analysis of the Book of Galatians. Part 2*, 433.

⁸¹ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 176.

⁸² Usp. W. RUSSELL, *The Apostle Paul's Redemptive-Historical Argumentation in Galatians 5:13-26*, u: *Westminster Theological Journal* 57(1995.), 333.-357., ovdje 339.

⁸³ Usp. isto, 335.

Iako živjeti u tijelu prije Krista nije bilo za osudu, svejedno se radilo o životu u slabosti, krhkosti i prolaznosti zbog naravi tijela. Za Izrael, to je značilo živjeti pod Mojsijevim Zakonom (Gal 3, 19 – 4, 10). Dakle, *σάρξ* i *νόμος* dolazili su u tandemu. Od Mojsija do Mesije biti *ὑπὸ νόμον* također je značilo biti *ἐν σαρκί*. Zato je toliko instruktivna alegorija o Sari i Hagari. Pavlov briljantni polemički potez jest u tome što je želju Galaćana da budu *ὑπὸ νόμον* (4, 21) opisao kao tragičnu želju za vraćanjem u ropstvo Hagare i Išmaela, koje označava sinajski Savez (4, 25). U takav savez ulazi se rađanjem *κατὰ σάρκα* poput Išmaela (4, 23-29). Ironično, rađanje za savez kroz *σάρξ* upravo je ono što su judaizanti navješćivali. Sam *σάρξ* izvorno nije po sebi zao ni u starozavjetnim ni u Pavlovim spisima, ali je dio ograničenosti stvorenog ljudskog postojanja.⁸⁴

Dvije mogućnosti koje stoje pred Galaćanima jasno su označene u 5, 16-24. Oni koji nastave živjeti po nađijenom modelu života »po tijelu« neće baštiniti kraljevstvo Božje. Suprotno, oni koji se identificiraju sa zajednicom Duha bit će »po Duhu« osposobljeni dati plod jedinstva u ljubavi, odvojeni od svakodnevnih ograničenja zakona.⁸⁵ Redci 5, 13-15.25-26 postavljaju pred Galaćane odnose između kojih biraju kako će koristiti svoju slobodu. U središtu argumenta u njima jest snažno i ironično povijesno-spasenjsko rezoniranje.⁸⁶ Dok zajednice judaizanata grizu i proždiru jedna drugu (5, 15), hvalisave su i zavidne (5, 26), pavlovske zajednice žele služiti u ljubavi (5, 13c) i hodati po Duhu (5, 25). Zajednice judaizanata očituju plodove tijela i tako pružaju dokaz kako neće baštiniti Kraljevstvo Božje (5, 19-21), a pavlovske očituju plodove Duha i istinsko ispunjenje Zakona (5, 22-23). Ovo ispunjenje u ljubavi (5, 4) vidi se u dijeljenju materijalnih dobara unutar i izvan zajednice (6, 6-10) i razrješavanju teških situacija s grešnicima u zajednici (6, 1-5). U oba područja, zajednice koje je utemeljio Pavao očituju ponašanje primjereno novom stvorenju i životu po standardu Duha.⁸⁷

Zbog premise kako vjernici duguju svoje živote (obraćenje i svakodnevicu) djelovanju Duha, pozvani su ravnati se (*στοιχῶμεν*) Duhom, to jest hodati u harmoniji s njegovim vodstvom (5, 25b). To ima duboke implikacije za vjernika iznutra (stav) i izvana (akcije). Neuspjeh u stavu (tašta slava) ide ruku pod ruku s pogrešnim čino-

⁸⁴ Usp. W. RUSSELL, The Apostle Paul's Redemptive-Historical Argumentation in Galatians 5:13-26, 336.

⁸⁵ Usp. W. RUSSELL, Rhetorical Analysis of the Book of Galatians. Part 2, 434.

⁸⁶ Usp. W. RUSSELL, The Apostle Paul's Redemptive-Historical Argumentation in Galatians 5:13-26, 343.

⁸⁷ Usp. *isto*, 340.

vima (izazivanje, zavidnost).⁸⁸ Unutar argumenata u poslanici, zapovijed *πνεύματι περιπατεῖτε* u 5, 16 te njezina razrada u 5, 17-24 retorički je i emocionalni vrhunac svih argumenata koji proizlaze iz antiteze *σάρξ/πνεῦμα*. Sljedeća dva odlomka predstavljaju svojevrсно smirivanje jer sadrže veoma specifične upute za način života (6, 1-10) i zaključak čitave poslanice (6, 11-18). Pavao u ovoj sekciji također dostiže teološki vrhunac u opisu djelovanja Duha. U 5, 16-24 najjasnije se vidi kako je hod po Duhu božansko sredstvo oslobođenja od života kojega karakterizira *σάρξ*.⁸⁹

2.3. NEKE PRAKTIČNE IMPLIKACIJE ŽIVOTA PO DUHU (GAL 6, 1-10)

U redcima 6, 1-10 mogu se označiti tri odjeljka. To su 1-5, 6 i 7-10, s desetim retkom kao zaključkom ne samo ovih redaka, nego i čitave parenetske sekcije.⁹⁰ U 6, 1a Pavao opisuje moguću, gotovo sigurnu situaciju da neki član zajednice bude uhvaćen u kakvu prijestupu. Redak 1b govori drugim članovima zajednice kako postupati u tom slučaju. Značajno je kako Apostol miče fokus s prijestupnika na ostatak zajednice, točnije, na blag način na koji trebaju postupati s njim.⁹¹ U 1c ponovno skreće pozornost publike i upozorava ih neka sami ne padnu u sličnu napast. Zatim još jednom skreće pozornost na način ophođenja vjernika jednih prema drugima (6, 2a). I dalje prvotno smjera na situaciju opisanu u prethodnom retku, ali je zapovijed tako sročena da uključi bremena općenite naravi. U 2b nastavlja obećanjem kako će tako ispuniti zakon Kristov.⁹²

Redci 3-5 pomalo su antiklimaktični nakon prethodna dva. Možda se odnose na neku specifičnu slabost zajednica u Galaciji koje je Pavao bio svjestan, ili se radi o općenitijim upozorenjima koja se mogu primijeniti na gotovo svako društveno okruženje.⁹³ U šestom retku naređuje onima koji se »uče Riječi« neka sa svojim učiteljima dijele sva svoja dobra. Izraz *πᾶσιν ἀγαθοῖς* vjerojatno se odnosi na materijalna dobra. Zašto smatra nužnim da Galaćani svojim učiteljima osiguraju materijalne nužnosti za život? Martyn je možda u pravu, sugerirajući kako su učitelji koju su ostali vjerni Pavlu trpjeli neprijateljstva onih koji su ih pokušavali smijeniti.

⁸⁸ Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*, <http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (27. 2. 2014.)

⁸⁹ Usp. W. RUSSELL, *The Apostle Paul's Redemptive-Historical Argumentation in Galatians 5:13-26*, 346.

⁹⁰ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 196.

⁹¹ Usp. *isto*, 190.

⁹² Usp. *isto*, 191.

⁹³ Usp. J. BARTON, J. MUDDIMAN (ur.), *The Oxford Bible Commentary*, 1164.

On je možda bio svjestan toga i smatrao je nužnim podsjetiti Galaćane na njihovu dužnost uzdržavanja učitelja.⁹⁴

Redci 7-9 funkcioniraju kao jedna cjelina. U 7a Pavao počinje upozorenjem koje skreće pozornost na važnost slike koja slijedi: *ὁ γὰρ ἔὰν σπειρή ἄνθρωπος, τούτο καὶ θερίσει* (6, 7b). Ova slika (kao i redci 8-9) iznosi argument utemeljen na posljedica ljudskih činova. U osmom retku primjenjuje sliku žetve na situaciju u Galaciji, koristeći ju kao temelj za upozorenje i obećanje. Zanimljivo je kako lagano mijenja sliku u njezinoj primjeni. Umjesto fokusiranja na sjetvu i žetvu, naglašava narav tla koje rađa različitim vrstama plodova. Razlikovanje između sjetve u Duh i tijelo doziva u sjećanje ideje koje su dominirale u 5, 16 i dalje, ali i distinkciju tijela i Duha ranije iz poslanice, poput 3, 1-15. Sijanje u Duh treba shvatiti kao život po Duhu, što po sebi pretpostavlja prihvaćanje njegove verzije evanđelja. Sijati u tijelo ne znači samo činiti stvari navedene u 5, 19-21 nego i pouzdati se u moć obrezanja. Iz riječi *φθορὰν* i *ζωὴν αἰώνιον* jasno je kako Pavao misli na žetvu u eshatološkim kategorijama. U devetom retku poziva Galaćane neka se ne umore činiti dobro, što bi se trebalo shvatiti u odnosu na sjetvu u Duhu. Referencu na žetvu »u svoje vrijeme« treba shvatiti u vezi sa spomenom vječnog života iz prethodnog retka. U desetom retku zaključuje sekciju još jednim ohrabrenjem za činjenje dobra (sada koristeći izraz *τὸ ἀγαθόν*) »dok imamo priliku«. To bi dobro trebalo biti usmjereno svim ljudima, osobito drugim kršćanima, koji su opisani kao »domaći u vjeri«. Ovo ohrabrenje služi ne samo kao zaključak 6, 1-10 nego i čitave sekcije započete u 5, 1.⁹⁵

3. Pavlov vlastoručni zaključak (Gal 6, 11-18)

U 6, 11-18 Pavao dodaje zaključak vlastitom rukom, što je u skladu s epistolarnim konvencijama njegova vremena. Vlastoručni dodatak služio je kao autentifikacija pisma, sažetak glavnih točaka i ujedno za izražavanje misli kojih se pošiljatelj dosjetio nakon zaključka tijela pisma.⁹⁶ Pavao ovdje znatno proširuje uobičajenu shemu blagoslovima i doksologijama koje zamjenjuju želje za zdravljem i druge uobičajene elemente.⁹⁷ U 6, 11 skreće pažnju na slova kojima piše. Betz tvrdi da *πηλικά γράμματα* treba shvatiti kao velika (uncijalna) slova. Takva velika slova služe naglašavanju važ-

⁹⁴ Usp. J. L. MARTYN, *Galatians. A New Translation with Introduction and Commentary*, 1998. 552., citirano prema D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 194.

⁹⁵ Usp. D. F. TOLMIE, *A Rhetorical Analysis of The Letter to The Galatians*, 196.

⁹⁶ Usp. H. D. BETZ, *The literary composition and function of Paul's letter to the Galatians*, 355.

⁹⁷ Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*, <http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (27. 2. 2014.)

nosti onog što želi reći.⁹⁸ Slično, Lightfoot smatra kako veličina slova odgovara snazi njegova uvjerenja i služi kao svjedočanstvo njegove posvećenosti. Piše krupnim uncialnim slovima kako bi zahvatio pažnju oka i usredotočio čitateljev um.⁹⁹

U refutativnom uvodu (6, 12-13) diskreditira svoje protivnike vlastitom rukom, tvrdeći kako njihov istinski interes nikad nije bio Zakon kojeg ni sami ne opslužuju, nego ponos i izbjegavanje progonstva. Osim 4, 17, ovo je jedini izričiti spomen njihova motiva. Nakon diskreditacije iz 6, 12-13 slijedi završna i svečana autodeskripcija (6, 14-15) i intenzivna afirmacija njegove *imitatio Christi crucifixi* (6, 17). Između je ubačeno obećanje mira i milosti onima koji slijede ovo pravilo (6, 16).¹⁰⁰ Apostolov sud o pitanju obrezanja sažet je riječima *οὔτε γὰρ περιτομή τί ἐστίν οὔτε ἀκροβυστία ἀλλὰ καινή κτίσις* (6, 15). Terminologija povezana s postavljanjem temelja i gradnjom (*κτίσις, κανόνι, στοιχῆσουσιν*) kombinirana sa zazivom mira i milosti Isusa Krista sjajan je zaključak, okrenut budućnosti nakon rješavanja iznimno naporene kontroverze. Pavao se odbija ponositi, osim Kristovim križem, čime se svjesno odmiče od retoričke norme. Čak i ne apelira izravno na samilost publike jer su riječi *ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω* rekapitulacija njegova apostolskog autoriteta. Ipak, u ovim riječima može se prepoznati varijanta retoričke prakse posvjedočene u grčkim i rimskim izvorima. Radi se o pokazivanju rana i ožiljaka sucu, poroti ili publici, kao poziv na vrednovanje čovjekovih zasluga.¹⁰¹

Pavao zaključuje poslanicu blagoslivljajući »Izraela Božjeg«. Termin »Izrael« pojavljuje se prvi put, iako je Apostol kroz cijelu poslanicu argumentirao kako Galaćani imaju svoje mjesto u narativu odnosa Boga sa svojim narodom. Priča je počela obećanjem Abrahamu, nastavila se kroz period Zakona, razvila se kroz Kristovu žrtvu i nastavlja se dalje s Galaćanima i Židovima ujedinenjima u Duhu. Iako je kao termin uveden tek na kraju, narativ Izraela zaokupljao je Pavlovu pozornost kroz cijelu poslanicu. Božji naum da po Apostolu objavi svoga Sina poganima postavlja pitanje tko sačinjava istinski »Božji Izrael«. Pavao je prisiljen raditi unazad, od prepoznavanja Božjeg blagoslova među onima koji su izvan njegovog ranijeg shvaćanja Izraela. Njegov zaključak o tom pitanju pokazuje slika nemogućnosti razlikovanja roba i sina prije dara baštine (4, 1-2). Bog je dao baštinu Galaćanima, stoga se de-

⁹⁸ Usp. H. D. BETZ, *Pauls Letter to the Churches in Galatia*, Philadelphia, 1967., 314., citirano prema C. KEITH, »In My Own Hand«. *Grapho-Literacy and the Apostle Paul*, u: *Biblica* 89(2008.)1, 39.-58., ovdje 42.

⁹⁹ Usp. J. LIGHTFOOT, *St. Pauls epistle to the Galatians*, London, 1869., 218., citirano prema C. KEITH, »In My Own Hand«. *Grapho-Literacy and the Apostle Paul*, 43.

¹⁰⁰ Usp. D. MITTERNACHT, *A Structure of Persuasion in Galatians*, u: *Acta Theologica Supplementum* 9(2007.)1, 53.-98., ovdje 87.

¹⁰¹ Usp. J. FAIRWEATHER, *The Epistle to the Galatians and Classical Rhetoric*. Part 3, 228.

finicija Izraela mora promijeniti. Adams smatra kako se Poslanica Galaćanima najbolje može shvatiti upravo kao Pavlov argument za novo shvaćanje termina »Božji Izrael«. ¹⁰² Redak 18 sadrži blagoslov tipičan za njegove poslanice. Liturgijski ἀμήν stoji kao anticipacija afirmativnog odgovora zajednice na javno čitanje poslanice. ¹⁰³

Zaključak

Rani zagovornici retoričko-kritičkog pristupa polazili su od teze kako je Pavao pisao u skladu s antičkim modelom govora, njegovom strukturom i stilskim sredstvima. Podrobnije istraživanje antičke govorničke i literarne tradicije pokazuje kako se literarni plodovi ranog kršćanstva ne mogu jednoznačno smjestiti u kontekst antičkog javnog oratorija i literarnog djelovanja, nego čine zasebnu kategoriju tekstova smještenih između privatne/familijarne i socijalne/eklezijalne sfere života. Ta spoznaja dovela je do prihvaćanja šireg kritičkog aparata kojega pruža moderna retorika i pomicanja naglaska od uspoređivanja poslanica s retoričkim artefaktima njihova vremena prema univerzalnijoj analizi argumenata i sredstava kojima se oni nastoje jasno i uvjerljivo komunicirati.

Retoričko-kritička analiza Poslanice Galaćanima pokazuje kako je Pavao svjestan važnosti svojih argumenata, kao i potrebe da ih brižno strukturira i jasno iznese svojoj publici. Ta spoznaja, s epistolografskom praksom vremena, isključuje mogućnost spontanog nastanka poslanice kao ploda uzburkanih emocija. Raspored argumenata i tipični izričaji pokazuju kako je svjestan utisaka koje će njegove riječi ostaviti na čitatelje, te kako nastoji zaokupiti, usmjeravati i konstantno osvježavati pažnju svoje publike. Osobito se trudi pobuditi tipološki odgovor Galaćana. To jest, oni u njegovim riječima moraju prepoznati nepomirljive alternative pred čijim izborom stoje.

U svojoj narativnoj autobiografiji (1, 11 – 2, 14) Pavao Galaćanima opisuje dramu konflikta božanskog i ljudskih autoriteta. Galaćani moraju, kao što je i on morao u vlastitom životu, uskladiti svoje činove s Božjom objavljenom voljom. U protivnom ih čekaju sukobi, strančarenja i isključivost koje karakteriziraju podilaženje ljudskim očekivanjima i autoritetima.

Nakon što je u svojoj narativnoj autobiografiji utvrdio prvenstvo Božje objave nad svakim ljudskim autoritetom i interesom, Pavao se zalaže za ispravno shvaćanje Božje spasenjske volje. Začetnici spora u Galaciji naglašavali su prioritet Zakona, te kako i nežidovi jedino putem njega mogu ući u jedinstvo vjere i opravdanja. Protiv

¹⁰² Usp. R. ADAMS, *The Israel of God*, 400.

¹⁰³ Usp. L. CRANFORD, *A Rhetorical Reading of Galatians*, <http://cranfordville.com/Cranfordville/GalRead.pdf> (27. 2. 2014.)

njih ističe vjeru u Krista kao jedini temelj opravdanja i za Židove i za pogane. Pokazuje kako Božja obećanja budućeg blagoslova i opravdanja počinju s Abrahamom, stoljećima prije nastanka Izraela kao religiozne i etničke cjeline. Svjestan je implikacija te tvrdnje, zato pruža ispravno shvaćanje Zakona unutar povijesti spasenja.

U parenetskoj sekciji poslanice Apostol prikazuje antitezu između praktičnih plodova izbora duhovne slobode u Kristu ili tjelesnog robovanja Zakonu, kojega simbolizira obrezanje. Zajednice Duha kao svoje plodove očituju jedinstvo, mir, bratsko ispravljanje u blagosti i dijeljenje tjelesnih i duhovnih dobara. Suprotno tome, zajednice tijela za plod imaju razdore, strančarenja, srdžbu i moralne nedostatke svake vrste.

U vlastoručnom zaključku koristi priliku kako bi Galaćane još jednom podsjetio na autoritet kojim im govori i ohrabri ih da ostanu na putu Duha. Svoju poslanicu zaključuje pozdravom i zazivom blagoslova na istinski »Izrael Božji«, onaj koji nadilazi sve etničke, vremenske i legalističke podjele.

Iskustvo retoričko-kritičke analize Poslanice Galaćanima ukazuje na određene prednosti ovakvog pristupa, ali i na potencijalne nedostatke. Kao temeljnu prednost ističemo pažnju posvećenu izvornom komunikacijskom kontekstu iz kojeg je tekst proizašao i sredstvima putem kojih se njegov sadržaj želi jasno prenijeti izvornoj publici. Također, analiza retoričke situacije može pomoći u razumijevanju događaja koji su doveli do pisanja određenoga teksta. Potencijalni nedostatak ovakvoga pristupa jest opasnost zatvaranja teksta u neki unaprijed određeni retorički model, čime se zanemaruje njegova originalnost. Drugi potencijalni nedostatak jest opasnost reduciranja retoričko-kritičkog pristupa na puku analizu upotrijebljenih stilskih sredstava i zanemarivanje teološke poruke spisa te njezinih implikacija za čitatelja.

THE RHETORICAL-CRITICAL ANALYSIS OF THE EPISTLE TO THE GALATIANS (II)

Ivica ČATIĆ* – Marko RAJIĆ**

Summary: *This article is a continuation of the rhetorical-critical analysis of the Epistle to the Galatians started previously. The first article discussed the method of rhetorical criticism, its relationship with epistolography and the question of the partition of the rhetorical act. Then we started the analysis of the Epistle which is, due to the limited space, continued in this article with a demonstrative section (Gal 2:15 – 4:31). Here Paul argues for the correct understanding of the history of salvation, the relationship between the Law and faith, and the true identity of the faithful. Then, in the parenetic section (Gal 5:1 – 6:10), he sets the standard by which the faithful must live their newly found freedom in Christ. The Epistle ends with a hand-written conclusion in which Paul summarizes its key theological themes and controversies.*

Keywords: *Epistle to the Galatians, rhetoric, rhetorical criticism, demonstrative section, parenetic section*

---

* Assoc. Prof. Ivica Čatić, Ph. D., Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia, ivicat6@gmail.com

** Marko Rajić, mag. theol., S. Radića 153, Gašinci, 31421 Satnica Đakovačka, Croatia, marko-rajic@live.com